

AKADEMIK REDNI PROFESOR DR. MATJAŽ KMECL, DEVETDESETLETNIK

Matjaž Kmecl ni le literarni zgodovinar in dramatik, znanost in dramatika sta le najplodovitejši del njegovega celovitega poglobljanja v slovensko duhovno kulturo. Pojav Matjaža Kmecla v literarni in kulturni zgodovini (epohalni *Zakladi Slovenije*, *Kratka kulturna zgodovina Slovencev*) kot učitelja (na ljubljanski slovenistiki je učil 35 let), govornika, dramatika (čez petnajst odrskih in radijskih iger za odrasle in otroke), romanopisca (*Nini*), scenarista (film o Prešernu *Poet*), esejista (ponatiskovana *Slovenska postna premišljevanja*, *Pisma slovenskemu prijatelju*), planinca in planinskega pisatelja (*S prijatelji pod macesni*), politika in vzgojitelja novih sort vrtnic (med drugim Trubar in Prešeren) je enkrat in neponovljiv in ga je nemogoče predstaviti na dveh straneh, zato bralce usmerjam na poklon Marka Juvana v *Jeziku in slovstvu* (1994/95) ob šestdesetletnici in Mirana Hladnika v *Slavistični reviji* (2004) ob sedemdesetletnici. Najprej pa povejmo, da je profesor Kmecl predvsem in vseskozi domoljub, z vsake strani *Zakladov Slovenije* pa *Postnih premišljevanj* in literarnozgodovinskih knjig kot *Tisoč let slovenske literature* sije ljubezen do vsega slovenskega, tu in onstran državne meje; tudi takrat, kadar je do slovenske mitologije, ki dopušča le eno resnico, recimo do našega samopomilovanja, domnevne liričnosti, asekualne čistosti in tako dalje, kritičen (zlasti v esejih in dramah); domoljubje seva iz vsega, kar je počel in je najbrž motiviralo vse njegovo razdajanje za narodov blagor (v najlepšem pomenu besede).

Kmecl je Štajerec, Kumljanec; rodil se je 23. februarja 1934 na Dobovcu pod Kumom (mislim, da je »na« Dobovcu bolj prav kot »v« Dobovcu), kmalu pa se je družina preselila na sončno stran v Podkum, takratni Šentjurij. Starša sta bila

učitelja, ustvarila sta lep šolski rožni vrt, se s tristopetdesetkubičnim motorjem vozarila po deželi in nabirala cepiče novih vrtnic, oče jih je cepil, mama slikala, »sam pa sem tudi malo nor od njih«. Okrog so bili hribi, med njimi Rodež (865 m), kamor sta starša pač neko pomlad pripeljala svoj naraščaj, »in od tistega trenutka naprej tudi obstajam: s sanjsko podobo zgodnje pomladanskih Grintavcev in Triglava«. Rože in hribi so najbrž njegova najintimnejša ljubezen; če se slučajno vidiva ali slišiva, najprej vpraša, »Vi pa še hodite v hribe, a ne?« Pred in po drugi vojni je učiteljem delovno mesto določalo ministrstvo, zato sta se starša selila in je gimnazijska leta preživel v Velenju. V Ljubljani je hotel študirati gradbeništvo, pa je prej kot stavbo gradbene fakultete našel slavistiko in vpisal slovenščino in srbohrvaščino – ena od zgodb, ko slučaj usmeri človeka (ni edina, znan srbski pisatelj, Kmeclov mlajši sodobnik, ki je prišel v Beograd študirat medicino, je takisto prej našel zgradbo pravne fakultete). Po diplomi je prišla vojaščina in tam ga je dotekel poziv Marje Boršnik, naj pride za asistenta. Slovenistika in njena literarna zgodovina sta bila takrat v kadrovskem razcvetu in novem višku: malo starejša Boris Paternu in Franc Zadravec in njegova generacija, Helga Glušič in Jože Koruza. Bila so leta imanentne interpretacije, Glušič, Kmecl, Zadravec in rusist Aleksander Skaza so 1965 izdali manifestno knjigo *Lirika, epika dramatika* (osebno: po osnovno- in srednješolskem navdušenju nad interpretacijami v zbirki *Sto romanov* je bila njihova filološka analiza pravo razsvetljenje). Doktoriral je 1970 iz naratologije in genologije (*Novela v literarni teoriji*, 1975), šel študijsko v Moskvo in bil od leta 1982 redni profesor za slovensko literarno zgodovino in za teorijo. Osemdeseta so bila po Titovi smrti politično burna, zato je zaskrbljen za slovenstvo vstopil v politiko, pravzaprav pa že 1979 z ustanovitvijo Jezikovnega razsodišča (manj znano je, da je v začetku sedemdesetih kot predsednik komisije za srednješolske programe vanje hotel vključiti informacije o emigrantskem slovstvu): postal je kulturni minister in član Kučanove ekipe, ki je reformirala Komunistično partijo Slovenije. Njegove nazore je Božo Repe (Matjaž Kmecl kot politik, *Jezik in slovstvo* 2014) označil za socialdemokratske oziroma levo-liberalne, o čemer se lahko prepričamo iz knjige *Pisma slovenskemu prijatelju* (1989), kjer sta s Tarasom Kermaunerjem popisala (kulturno)politično vzdušje osemdesetih. Na volitvah 8. aprila 1990 je bil izvoljen v petčlansko predsedstvo novonastajajoče države Slovenije (član predsedstva je bil tudi fakultetni kolega **Dušan Plut**), z njenim nastankom pa je svoje politično poslanstvo opravil in politiko kmalu zapustil. Ker ga je alma mater sprejela obotavljajoče (gl. tukajšnji intervju), se je leta 1994 upokojil. – Bil je dekan Filozofske fakultete, urednik *Jezika in slovstva*, pa v šestdesetih sourednik revije *Problemi*, pa predsednik sveta SNG Drama, pa predsednik sveta Triglavskega narodnega parka (skupnega dela se spominja **Joža Mihelič**), pa ..., tega je res veliko (gl. spletno stran SAZU). Najbrž eden najbolj vsestranskih in za narod razdajajočih se Slovencev.

Kot študentu sta mi njegovi knjigi *Rojstvo slovenskega romana* in *Od pridige in kriminalke* (pomen Kmeclovega zgodovinopisja v tej številki revije razgrne **Irena Novak Popov**) pa tokrat pokazali kulturnopolitične in jezikovne pogoje za precej avtohtoni nastanek slovenskega pripovedništva (Kmecl je konkretiziral, kar sem

istočasno prebiral v bolj abstraktni Hauserjevi *Socialni zgodovini umetnosti in literature*). Kot učitelj pa posegam po *Tisoč let slovenske literature* in monografijah o Jurčiču in Levstiku (o Levstikovi bojevitosti v tej številki piše **Marijan Dovič**). Kmecla kot literarnega zgodovinarja zanima vse (napisal je okoli petnajst knjig in na stotine člankov, gl. bibliografijo **Anke Sollner Perdih**): slovenskost Brižinskih spomenikov (o njih **Matej Šekli**), slovenski miti (o njegovi demitizaciji Lepe Vide **Mateja Pezdirc Bartol** in **Tomaž Toporišič**), humor baročnih pridigarjev, pa recimo v *Krstu pri Savici* »nestrpen odnos med kulturo in naturo« (v drami *Bohinjska miniatūra* Kmecl pripiše, kar je Prešeren zamolčal), celo zvočnost poezije (o zvenečnosti semantiki imen literarnih oseb **Tim Pogačar**). Srčno je navezan na Koroško in njeno literaturo, **Lebnov** prispevek je povabilo k branju koroških pisateljev in pisateljic. – Od Kmecla profesorja, pisatelja, akademika smo se študenti in pedagogi naučili tudi zadržanosti do elitizma, celo snobizma, v ukvarjanju z literaturo; literatura opravlja tako veliko nalog, v njej je zelo veliko »socialnih zvrsti« (rečeno jezikoslovno), da je prav poznati vse in jo pogledati z vseh koncev (spet k jezikoslovcem: tudi oni ne raziskujejo in poučujejo le knjižnega jezika). Pa saj je kvaliteta, kot je pionirsko pokazal njegov učenec Miran Hladnik v knjigi *Trivialna literatura*, tako spremenljiva kategorija, da morajo kanon stražiti posebne ustanove, recimo šole, pa še tam se kurikulum spreminja. Neelitistično razumevanje literature je najbrž razlog, da je Kmecl spremne besede pisal tudi manj etabliranim besednim umetnicam in umetnikom.

Med slavljenčevimi brezštevilnimi talenti govorništvo ni zadnje, vabili so ga in ga še na vse mogoče kulturne prireditve, kakšno hecno peripetijo je ovekovečil v (ponatiskovani) knjigi *Slovenska postna premišljevanja*, ganljivih esejih (so pač postni) o slovenski »mitologiji«, kulturi in politiki v njeni zemeljski vsakdanjosti (v pričujoči številki eseje analizira **Miran Štuhec**). Eseje lahko beremo tudi kot dopolnilo njegovim dramam, posvečenim večinoma demitiziranju slovenskih ljudskih, zgodovinskih in književnih mitov (Juvan 1994), mednje v prvi vrsti sodita najbolj arhetipska in sveta mita o slovenskem samožrtvovanju in preživetju Lepa Vida in Črtomir (*Bohinjska miniatūra*) pa tudi značajske ekscentrične kulturne ikone Lovro Toman, Andrej Smole in Levstik. Literarna medbesedilnost, parodična in satirična, je temeljna poteza tudi »staromodnega romančiča« *Nini*, malo šokantnega realističnega obrata od tavčarjanske sentimentalnosti v banalno in sebično resničnost.

Kmecl kot strasten gornik, izjemen fabulist in anekdotist, ki zna prebrati človeške značaje, slišati in zapisati vse mogoče socialne zvrsti jezika (Buldožerjev in Don Montonyjev kitarist Žan Zmazek je povedal tole anekdoto: »ko smo izdali *Dobro mrho*, sem šel na Vič k mehaniku, kjer je bila vrsta. Eden od čakajočih je bil dr. Matjaž Kmecl. Pristopil je k meni in mi rekel: 'Tale ljubljansčina. Kar tako naprej.'«), je napisal eno najizvirnejših gornških knjig *S prijatelji pod macesni* (v plodnem štiriletju 1978, 1979 in 1981 so izšle kar tri znamenite: *Macesni*, Mahkotova *Sfinga* in Zaplotnikova *Pot*). Knjiga zaradi dosledne vedrosti, humornih anekdot, ki me vedno spravijo v glasen smeh, in žlahtnega visoko pogovornega

jezika¹ zelo izstopa iz vse slovenske goriške literature. Najbolj osebna Kmeclova knjiga pa je »popolnoma nepomemben pogovor o življenju« *Sveti Lenart, vrtnice in gamsov skret*,² ki se začne s kandidovskimi besedami: »Zmeraj, kadar me življenje pohodi, globoko vzdihnem in si rečem: ‚Nič, bom pa solato zalival!‘ To pomeni, da se za ničemer več ne bom pehal, kar ni vredno; življenje je prekratko.«

Še beseda o pričujočih razpravah: prva skupina pogleda na slavljenčev opus in pa njegovo prisotnost na spletu (**Miran Hladnik**), večina avtorjev je pod Kmeclom tudi študirala; druga skupina z njim deli nekatera raziskovalna področja, avtorji so njegovi učenci (**Jasmina Šuler Galos**) ali pa vsaj malo tudi dediči (**Jožica Čeh Steger**, **Tone Smolej** in **Tanja Žigon**): v tretji skupini so njegovi sodelavci in po-kažejo Kmecla kot »kulturno političnega delavca«, kot so včasih rekli, in Matjaž Kmecl je res delavec, garač, še vedno. – Zaključujem osebno: ko sem podedoval profesorjev predmet Slovenska književnost 19. stoletja, sem šel k njemu po pedagoške, strokovne in podobne napotke. Napotek je bil eden: »Vse smete, samo dolgočasni ne smete biti.«

Dragi profesor, te razprave so nastale za vaš devetdeseti rojstni dan, z njimi vam želimo vse najboljše.

Aleksander Bjelčevič,
urednik tematske številke

¹ Je zgled, kakšen sme biti in naj celo bo jezik goriške knjige: mnoštvo socialnih zvrsti in pripovednih perspektiv.

² Gamsov skret so travne blazine in skalni razgledniki, kjer firbčni gamsi in kozorogi po kosilu najraje počijejo.